

Lambro

JULIUSZ SŁOWACKI

Lambro

POWSTAŃCA GRECKI¹

Powieść poetyczna w dwóch pieśniach

PIEŚŃ PIERWSZA

... *Should we again provoke
Our stronger, some worse way his wrath may find
To our destruction; if there be in hell
Fear to be worse destroy'd....*²

Milton

I

Falo błękitna, kołysz łódkę Greka,
Niech mu po morzu ściele księżyc złoty
Ścieżki obłądne, niech przed nim ucieka,
Gdy po tej drodze puści żagłów loty;
Kołysz go, falo, i łódkę Majnoty
W samotną morza obląkaj krainę,
I tam mu powiedz: „Ja nosiłam floty
Na moich skrzydłach aż pod Salaminę³;
Płynęłam taką, jaką dzisiaj płynę”.

Morze, Woda

W Archipelagu zanieś go ostrowy⁴.
Tam góry chmurą owiane błękitną,
Na górach kolumn potrzaskane głowy;
Nad nimi wiecznie kwitnie laur różowy,
Pomarańczowe drzewa wiecznie kwitną
I śniegiem kwiatów zasypują gruzy.

A ludzie — cierpią, że umrzeć nie śmieli;
Twarz ich boleści rysem naznaczona.
Gdyby tu błysnął dawny wzrok Meduzy⁵,
Gdyby ci ludzie, jak są, skamienieli,

Cierpienie

¹*powstańca grecki* — bohaterem tytułowym jest powstaniec, który brał udział w walkach wyzwoleniczych Greków przeciw Turkom w latach 70. XVIII w. Utwór nawiązuje również do powstania z lat 1821–30, które doprowadziło do ogłoszenia niepodległości Grecji. [przypis edytorski]

²*Should we again (...) destroy'd...* (ang.) — Gdybyśmy znów wyzwali wroga silniejszego od nas, jego gniew mógłby znaleźć jakiś gorszy sposób zniszczenia nas, jeśli w piekle można obawiać się gorszego zniszczenia (*Raj utracony, Pieśń II*). [przypis edytorski]

³*Salamina* — wyspa na M. Śródziemnym, przy której rozegrała się zwycięska dla niewielkiej floty gr. bitwa z Persami w 480 r. p.n.e. [przypis edytorski]

⁴*ostrow* (daw.) — wyspa; szczególnie porośla roślinnością wyspa na rzece. [przypis edytorski]

⁵*Meduza* (mit. gr.) — stwór, którego spojrzenie zamieniało w kamień. [przypis edytorski]

Ileż by nowych posągów przybyło,
Łamanych wiecznym bólem Laokona⁶.
Tu nad pomników i ludzi mogiłą
Księżyc posepny płynie co wieczora.
Gdy góry światłem błękitnym przeniknął,
Mgły zasłonami doliny ośnieżył,
Szuka posągów, które widział wczora⁷,
Do których twarzy wiekami przywyknął;
Błady — jak starzec, co na ziemi przeżył
Zagaste, mrące co dnia dzieci koło;
Gdy wszyscy padną, gdy ostatni padnie,
Tak ma wiekami wyniszczone czoło,
Że się nie chmurzy żalem ani bladnie,
I nikt cierpienia z twarzy nie odgadnie.

II

Archipelagu wysp wieniec różowy
Lekkich kaików⁸ przerzynają wiosła.
Jak dawne nimfy, tak dziś te ostrowy,
Przed tureckimi uciekając gwałty,
Odmienne pierwszym biorą na się kształty.
Jak niegdyś Dafne⁹ w liść lauru porosła,
Tak dzisiaj Hydra¹⁰ zielona laurami.
Ipsara skalnym błyszczący stroma brzegiem,
Podobna córce gładzowej Tantal¹¹,
Gdy pod nią śnieżna rozbija się fala,
Wiecznie od czoła wieńczonego śniegiem
Kryształowymi upłakana łzami.

Ipsarskie¹³ miasto, jak dłutem snycerza¹⁴
Ze skał ciemnego łona wydobyte,
Barwy ma szare, od tła nieodbite
I lasem masztów na poły schowane.
Gdzieś lekka minaretów wieża
Niesie pod niebo szczyty ołowiane.
Tam rzędy okien, od łuny zachodu
Jak mnogie lampy rozpalone, drżące,
Co chwila bledsze, co chwila gasnące,
Już zaszyły mrokiem — ale szczyty grodu
Długo złociste miały słońcem dachy.

Ostatnie światło z ciemnością się starło...
Chociaż to miasto na pół obumarło,
Gwar słychać w mieście — bo bezludne gmachy
Głośniejszym odgłos odbijają echem;

⁶*Laokon* (mit. gr.) — właśc. Laokoon, zabity przez dwa węże morskie w zemście Apolla; zmaganie się Laokoon z węzami stanowi często wykorzystywany motyw w sztuce. [przypis edytorski]

⁷*wczora* (daw.) — dziś: wczoraj. [przypis edytorski]

⁸*kaik* (z tur.) — wąska, lekka łódka turecka. [przypis edytorski]

⁹*Dafne* (mit. gr.) — nimfa zmieniona w drzewo wawrzynu. [przypis edytorski]

¹⁰*Hydra* (mit. gr.) — jadowity potwór w postaci węża o wielu głowach. [przypis edytorski]

¹¹*Tantal* (mit. gr.) — syn Zeusa i Omfale, za zdradzenie boskich sekretów strącony do Tartaru, gdzie jego głową chwia się gładz, grożąc śmiercią. [przypis edytorski]

¹²*Podobna córce gładzowej Tantal*, / *Gdy* (...) — Te cztery wiersze są tłumaczeniem z *Antygony* Sofoklesa. [przypis autorski]

¹³*Ipsara* — wyspa na M. Egejskim; mieszkańcy brali udział w powstaniu greckim w 1821, później wojska tur. dokonały na nich rzezi. [przypis edytorski]

¹⁴*snycerz* — rzeźbiarz w drewnie lub kamieniu. [przypis edytorski]

Gwar smutny — rzadko pomieszany śmiechem
I tajemniczy jako te odgłosy,
Które wiatr z martwej muszli wydobywa.
W głębiach haremów¹⁵ lśniące perlą rosy
Pałą się róże — smutno słowik śpiewa;
Przez szczyty murów na ciche ulice
Wonnych akacji zwieszają się kwiaty;
Czasem pochodnia błysnie spoza kraty;
Księżyc turbanu olśni bawełnicę¹⁶.
To Turek dąży w znajomą gospodę,
Co inne gmachy przenosi wytworem;
Gdzie wielkie kotły wracą źródeł wodę
Leją w kanały złotym dziwotworem;
Ta z kłębem pary wytryska w fontanny
I wieczną walkę z zimną siostrą toczy,
Opryska warem, parą ją omroczy,
Wprzód nim zezwoli iść do wspólnej wanny.
Tam woń arabskich napojony duchem
Przechodzi Turek w marmurowe sale;
Jedna za drugą wiążą się łańcuchem,
Kłamane dalej w zwierciadeł kryształach.
Tam Grek usłużny obiega wokoło,
Dla muzułmanów nie szczędzi ukłonu:
Do ziemi chyląc osiwałe czoło
Nalewa mokrą w łono róż z Japonu;
Potem przed Grekiem stawia czarę z gliny,
Chowając aspra¹⁷, do czary nalewa
Napój z makowej tłoczony rośliny,
Co śmierć sprowadza¹⁸ — jak cień tego drzewa,
Które usypia snem głębokim zgonu.
Mrok spada w dymu stambulskiego chmurze,
Gdzieniedzie tylko z Etrusków wazonu
Widać w połowie wychyloną różę;
Gdzieniedzie błyszczą sztyletów główce;
Tam nieruchome wyznańców¹⁹ turbany
Porosły kołem jak łąk tulipany;
Nad turbanami pałą się księżyce.

Sen, Śmierć

III

Wchodzi do sali młody Ipsariota,
Jak u śpiewaka twarz błada i smutna;
I na ramieniu miał kapotę z płótna,
Niegęsto nićmi przetykaną złota.
Widać z gitary — znać po blasku oka,
Że z pieśnią sioła i grody przebiega...
Wnet go tłum Greków dokoła oblega,
Wypuścił bursztyn wierny syn Proroka.
Greki i Turki zarówno ciekawi,
Jaki głos śpiewak, jaki lutnia wyda.
Czy ich upiorów powieścią zabawi?

Poeta, Śpiew

¹⁵harem (z arab.) — prywatna część domu, przeznaczona dla kobiet z rodziny. [przypis edytorski]

¹⁶bawełnica (daw.) — tkanina bawełniana. [przypis edytorski]

¹⁷asper — chodzi prawdop. o *Sonchus asper*, gatunek mlecza. [przypis edytorski]

¹⁸napój (...) co śmierć sprowadza ... — chodzi o opium, które w dużej dawce powoduje śpiączkę i śmierć. [przypis edytorski]

¹⁹wyznańca — dziś: wyznawca. [przypis edytorski]

Czy brylantową bajką Alraszyda²⁰?
Śpiewak po sali wiódł wzrok obłąkany,
Jak gdyby liczył tureckie turbany;
A potem spojrzal w mnogie Greków twarze
I gdy w nie patrzal — znalazł dźwięk w gitarze.

POWIEŚĆ GREKA

IV

Małe tu znajdę dla pieśni pokupy²¹,
Miłość ją kraju i rozpacz uprzedły.
Tu zżółkłe twarze — może serca zwiędły?
Miałem tu znaleźć ludzi — widzę trupy.
Niezdolni z życia wybić się skonaniem,
Wyście odważni — lecz na pół otrucia,
Wyście przywykli zabijać pół czucia
I zmartwychwstawać, lecz półzmartwychwstaniem,
Wiecznie okuci w żelazne ogniwa.
Pieśń często z kajdan iskry wydobywa;
Więc będę śpiewał i dążył do kresu;
Ożywię ogień, jeśli jest w iskerce.
Tak Egipcjanin w liście z aloesu
Obwija zwiędłe umarłego serce;
Na liściu pisze zmartwychwstania słowa;
Chociaż w tym liściu serce nie ożyje,
Lecz od zepsucia wiecznie się zachowa,
W proch nie rozsypie... Godzina wybije,
Kiedy myśl słowa tajemną odgadnie,
Wtenczas odpowiedź będzie w sercu — na dnie.

Niewola

Poeta

Zmartwychwstanie

Serce

Myśl syna pieśni ciemna, niezgłębiona,
Jest jako fala umarłego morza;
Co jej powierzysz, wnet wyrzuca z łona,
Lecz barwą ciemnych głębi przyodzieje,
Da nieśmiertelność kamiennego łoża,
Kwiat w niej nie tracąc barwy kamienieje.
Lecz jeśli wieszczek nie znajdzie wyrazów,
W głąb jego serca słuchacz nie dosięga;
Często podobny sam do zimnych głązów,
Choć pieśń ognista w myśli się wylęga;
Często go słuchacz odbiegnie wesoly...
A pieśń, co ledwo dopłynie połowy,
Jak mórż zamarłych owoc rubinowy
Bezplodne w sobie zamyka popioły.

Poezja

V

Niegdyś nam północ miecz podała w dłonie,
A potem chytra bezsilnych odbiegła²².
Widziałem walkę — widziałem to błonie,
Gdzie siła naszych rycerzy poległa.
Ja byłem dzieckiem i patrzałem z chaty...

Walka

²⁰*Alraszyd* — właśc. Harun al-Raszid, władca muzułmański, bohater „Księgi z tysiąca i jednej nocy”. [przypis edytorski]

²¹*pokup* (daw.) — popyt, zainteresowanie. [przypis edytorski]

²²*Niegdyś nam północ miecz podała w dłonie, A potem chytra bezsilnych odbiegła* (...) — Mowa o Katarzynie carowej, która Greków podburzyła do powstania i zdradziła oczekujących od niej pomocy. [przypis autorski]

Powietrze chmura proporców krajała,
W tureckich szykach lśnił księżyc bogaty,
Nad nim dym srebrny wyrzucały działa,
Stamtąd huk leciał, stamtąd ziemia grzmiała
I grad pocisków wyrzucały spiże;
A stąd, zachodnim złocone promieniem,
W ten dym ognisty szły błękitne krzyże
Z upornym, z głuchym rozpaczy milczeniem.
Potem je dymy spiżowe pożarły,
Mignęły w ogniu złote — i pobladły.
Przed nocą wszystkie szeregi wymarły
I wszystkie krzyże w szeregach upadły.

Klęska

VI

Tak się zwycięstwa przeważały szale...
Lambra tureckie ominęły gromy,
Wdarł się na skałę — całą noc na skałę,
Patrzył na groby, na groby bez końca!
I tak nazajutrz jeszcze nieruchomy
Błyszczał w promieniach wschodzącego słońca...
A stamtąd poszedł błąkać się po świecie.
Lecz nie samotny — znalazł się ktoś drugi,
Co przy nim giermka podjął się usługi;
Kto to był taki? — może odgadnicie.

Po długich latach z krainy wygnania
Ujrzał, jak Grecy z wiatrem na wyścigi
Nieśli po górach hasło zmartwychwstania;
Pieśń grzmiała w dzwonach — była to pieśń Rygi²³.
Ale niedługo Grek o szczęściu marzy,
Kolejno w sióлах milkła pieśń i dzwony,
Gdzieś snuł się Kleft²⁴ — lecz zakrwawiony,
I z krwią miał rozpacz przysechłą do twarzy.
Płacz, narzekanie wstrząsa Greków chaty,
Echami skał się rozpląkały łona.
„Jutro” — wołają — „na maszcie fregaty
Haniebną śmiercią młody Ryga skona”.

VII

Na dzikich brzegach skalistej Ipsary
Wznosi się klasztor wysoko nad morze;
Krzyż jego pierwszy wita ranne zorze,
Ostatnie słońcem złącą się filary.
Koło klasztoru bez czoła kolumny
Stoją jak palmy pozbawione liści.
Tam mnich pracuje koło własnej trumny,
Tam od tureckiej uciekł nienawiści...
Ów dzwon, co dzisiaj ogłasza pacierze,
Nieraz do broni powoła Majnotę;
Nieraz od Turków okrążone wieże
Czoła dział srebrnym uwieńczają dymem,
Z tych okien błyszczą spiżu paszcze złote
I mnich pokorny staje się olbrzymem.

²³... była to pieśń Rygi. — Sławny hymn powstańców, napisany przez Rygę, zaczyna się od słów: *Deute, paides ton Hellenon*. [przypis autorski]

²⁴kleft — powstaniec grecki, członek ruchu oporu w powstaniu 1821–1829. [przypis edytorski]

Nieraz rozpaczy nagłony potrzebą
Rozwala miną poświęcone ściany;
Rzekłbyś, że mnich ten chce zdobywać niebo
Skał odłamami jak dawne Tytany.

Na niższych skałach cmentarz muzułmanów,
Czarowny, cichy, pełny drzew i kwiatów,
I dłutowanych w marmurze turbanów,
Jak odłam z rajszych oderwany światów
I przesadzony na skalne urwiska.
Tam byłem wczora... Słońce zachodziło...
Za marmurowe skryty grobowiska,
Widziałem dwoje ludzi nad mogiłą;
Widziałem Klefta i Greczynkę młodą.
Ona — do Peri podobna urodą,
Jak była piękną, wyraz nie okryśli²⁵!
Gdy długo, długo patrzałem w jej lica,
Kiedy się potem obudziłem z myśli,
Tak byłem tęskny — rozmarzony — smutny,
Jak gdybym długo patrzył w twarz księżycy.
Snadź, że jej życie był to czas pokutny
Za całą przeszłość szczęścia pogrzebaną;
Miała na twarzy smutek — lecz nie żalność,
Barwę koralu łą nie oplukaną;
Rumieniec tonął w bezpromienną białość,
I w białych szatach stała między drzewa,
Wpół przeświecona blaskami zachodu,
Podobna srebrnej fontannie ogrodu,
Z której wiatr mgliste warkocze odwiewa.

Cmentarz

Kleft, znać z ubioru, był kiedyś rycerzem
I wierne rysom członków nosił szaty,
Piersi jedwabnym zamknięte pancerzem,
Co się od słońca w różne barwy łamie,
Wypukło w złote wyszywany kwiaty;
I miał kapotę rzuconą na ramię,
Białą jak śniegi — i pas złotolity,
Nogę złożonym wiązaną rzemieniem,
Małą misiurkę²⁶, której aksamity
Pod kruczych włosów tonęły pierścieniem,
Na niej w misternie ułożonej zwici²⁷
Węzeł w złociste rozpadał się nici.

Rycerz, Strój

Choć stłumionymi przemawiali słowy,
Mogłem dosłyszeć ułamek rozmowy.

VIII

„Lambro! ty w słowach dajesz mi obłudę,
Nie odpowiadasz szczerze, gdy zapytam.
Na twoim czole z przerażeniem czytam
Ostatni stopień wszystkich nieszczęść — nudę.
Blask twego oka nie odbłyśka z duszy.
Serce jak brylant, chociaż się rozkruszy,

Nuda

²⁵okryślić (daw.) — dziś: określić. [przypis edytorski]

²⁶misiurka (z arab.) — rodzaj hełmu, osłaniającego kark i uszy. [przypis edytorski]

²⁷zwic — tu: splot. [przypis edytorski]

W każdym odłamie iskra się zawiesza,
A każda czystym łśni tęczy promieniem;
Lecz na twym czole jakiś szatan miesza
Rozpacz ze śmiechem, śmiech błady z cierpieniem...
Ty jesteś z ludzi, których serce żywi
Łzami — lub gorzką trucizną laurową.
O! bo też prawda, że my nieszczęśliwi,
I czasem czuję, że pociechy słowo
Ma dźwięk szyderczy i na serce spada.
Gdy myślą wracam w przeszłości krainy,
Widzę, jak przy nas stojąc rozpacz błada
Czekała szczęściem niepełnej godziny,
Aby się poznać z nami — i być z nami...
Czekała długo — przyszła, choć nieskora;
Ze wspólnych myśli jednego wieczora
Myśmy się w stronę rozbiegli myślami.
I dziś mi nie chcesz odkryć serca głębi,
Milczysz?...” —

Rozpacz, Wspomnienia

— „Dziś nie chcę zabijać słowami,

Słowo

Bo każde słowo do serca utonie
I tak jak sztylet dreszczem je oziębi;
A potem długim rozpamiętywaniem
Jak żar piekielny rozpali się w łonie,
I potem, potem — cała przyszłość twoja
Stanie się długim i ciężkim konaniem.
O! patrzaj na mnie — ta złocista zbroja
Dzikiego Klefta nigdy nie stroiła,
Zmieniłem szaty — tyś serce zmieniła.
Winnaś wyczytać na poblady czole
Myśli ukryte i obecne bole,
I wszystkie zbrodnie — a żądasz wyrazów!
Tak jak wędrowiec wśród grobowych głazów
Nie umiesz czytać napisów cmentarza?
Więc poznaj Lambra, jak ludzie poznali...
Jam dzisiaj królem błękitnawej fali,
Mszczę się... Dziś czarna bandera korsarza
Rzuca cień śmierci, gdzie dosięgną działa:
I zapomniałem zetrzeć z mego czoła
Cieniu, co dzisiaj rzuciła nań rano;
Otarłem tylko szablę krwią skalaną.
Kłóć²⁸ niebaczną spokojność anioła...
Na pół przekłety, na pół zapomniany,
Rozpalam ogień miłosnej pochodni
I więzę serce dwoma talizmany,
Wielkością nieszczęść — i wielkością zbrodni.
Mój obraz kształty przybierze olbrzymie
W głębi twej duszy — jak anioł upadły,
We krwi skalany — w dział omglony dymie,
W blasku brylantów i złota wybladły.
O! bo ja miałem wielką niegdyś duszę!
Lecz gdy ją znudził smutek jednobrzmienny,
Idę wśród ludzi jak przez las jesienny,
Kędy pod stopą żółkłe liście kruszę,
I gardzę liściem, co ścieżki pozłaca

Dusza

²⁸klócić — zakłócać. [przypis edytorski]

Barwą uwiędłą — lecz szum ich zasmuca!
Wolę, niech moją łodzią fala rzuca,
Niechaj mi wzgardą za wzgardę odpłaca.
Morze — to wielka mogiła stworzenia,
Dumającemu na niej myśli płyną.
Nieraz na fali umieram z pragnienia
Jak obciążony Tantalową winą,
I mogę niebo przeklinać — i morze.
Usłałem sobie rozwahane łożę,
Co mi piastunki daje kołysanie;
Bo spać nie mogłem na ziemi — a teraz
Często mię zorza śpiącego zastanie
I nie obudzi skrawym światłem — nieraz
Działo mi dając ranne powitanie
Zbudzić nie może — często sen przedłużę,
Aby w tym życiu żyć jak najmniej — nie snem.
Dziś nieszczęściami są mi niebios burze,
Lina zerwana ujęciem niewczesnym²⁹;
Mam jeszcze czucie... bo dziś mię rozczuła,
I lzy mam w oku, gdy rozryje kula
Maszt, z którym długie przebiegałem drogi,
Wycięty z rosłej Epiru³⁰ topoli,
Co mi rodzinne wspominał rozłogi³¹;
Lecz gdy mrą majtki, wtenczas po niewoli
Na moich ustach błyszczy uśmiech dziki,
Jak gdybym szydził, że niezręczni byli
Śmierci uniknąć — a ci ludzie żyli
Ze mną przez długie lata trosk, cierpienia,
Jak krwi tygrysy — druchy — niewolniki...
Ostatnia miłość, miłość przywyknienia,
Skamieniałego serca nie poruszy...
Ze złotem stawię człowieka na szale,
A potem złoto rzucam w morskie fale,
Jakby w tym była jaka wielkość duszy”. —

Sen

IX

Słucha dziewica, jej rumieniec mgławcy
Zrazu rozkwitał i blasku nabywał...
Gdy zaczął mówić, to uśmiech ciekawy
Twarz jej oświecił — we lzy się rozplywał
I znów powracał tak w odcieniach zmienny,
Że słów kochanka wydawał się echem;
A gdy ten uśmiech gasiła zgryzota,
Gdy obumierał zadumaniem senny,
Podobną była do niewiasty Lota³²,
W chwili gdy tonie ostatnim uśmiechem
W nieodgadnioną bolesć, w sen kamienny,
I jeszcze słucha w przeszłość odwrócona...
I tak posągów brała kształt nieżywy,
Tak opuściła bezwładnie ramiona,

²⁹niewczesnym (daw. N) — dziś: niewczesnym. [przypis edytorski]

³⁰Epir — kraina w Grecji, nad M. Jońskim. [przypis edytorski]

³¹rozłogi — pędy roślin płożące się po ziemi. [przypis edytorski]

³²niewiasta Lota — żona biblijnego Lota, zamieniona w słup soli, ponieważ obejrzała się uciekając z Sodom. [przypis edytorski]

Że z ramion szata płynąca do ziemi
Jakby w kamienne łamała się spływy.

I Lambro bladnął, i usty drżącemi
Mówił: „O luba, wybacz, że te słowa
Zanadto czarną malowały duszę;
Przywykłem kruszyć serca — a gdy kruszę,
Patrzeć, jak cierpią, i śmiać się szalenie.
Lecz twoja boleść, bladość marmurowa,
To już nad moje siły, nad sumnienie!
Czy wierzysz, luba? ja się wyznać wstydzę,
Ja, korsarz krwawy! ja, ludzi morderca!
Że się zabójstwem i zbrodniami brzydzę,
Że mam myśl jedną, wielką w głębi serca,
Co kiedyś zbawi nawet pamięć moją.
O luba! teraz niech się ludzie boją;
Niech się przed czarnym chronią pawilonem;
Znajdę ich — zbudzę... jeśli nagłym zgonem
Bóg wielkiej we mnie myśli nie rozłamie.
Na moim czole widzisz dumy znamię,
To jest przecucie sławy; — tam — tam w dali
Widzę okropną przyszłość — ale sławną;
Precz te obrazy!... Luba! jakże dawno
Z tobą po obcych błędziliśmy światach!
Jakżeśmy dawno w przeczuciach szukali
I w oberwanych po liściu róż kwiatkach
Naszej przyszłości! Z tobą moje losy
I z tobą dotąd wiązę myśli moje.
Często przed ludźmi w kajucie ukryty,
Jak dziecię trefię³³ przed zwierciadłem włosy,
Szaty poprawiam — brylantami stroję,
Bo widzę jasno — widzę w twych marzeniach
Mój własny obraz wyraźnie odbity,
Więc podobieństwa szukam w ukraszeniach
I póty śmiechem rozjaśniam jagody,
Aż póki czyste wróci mi zwierciadło
Obraz twych wspomnień z twarzą mniej pobladała,
I mniej posępny i smutny — i młody.

Zbrodnia

Sława

Lustro

„O! świat ten gorzki, śmiechem przeraźliwy
Dla tych, co płaczą czy to krwią, czy łzami.
Chroń się ty świata — bo on nie był z nami
W szczęścia godzinie, więc i dziś nie będzie;
Bo przeciw wielkim czuciom on gniewliwy
I nie przebacza tym, co toną w błędzie.
Patrz, jak ten klasztor czoło w chmurach trzyma.
Ja ci wynajdę mieszkanie w klasztorze;
Zamknij się w cichej celi i ze skały
Patrzaj nocami na rozległe morze,
I błękitnymi po fali oczyma
Mojego statku ścigaj żagiel biały.
A gdy zagrożą fali niepokoje,
Kiedy się będziesz modlić zdjęta trwogą,
Razem popłyną w niebo, jedną drogą,
Twoje modlitwy i przekleństwa moje.

³³trefić (przestarz.) — układać włosy w loki. [przypis edytorski]

„Lecz nim obierzesz klasztorny spoczynek,
Jutro, nim zorza świtem się rozpali,
Przyjdź do mnie sama — tam — nad brzegi fali,
Odziana płaszczem bogatych Turczynek.
I miej kalemkiar ciemny z musselinu³⁴
Lub czewrę gęsto haftowaną złotem³⁵;
Niechaj się z wiatru nie wznosi polotem,
Nie zdradzi twarzy przed oczyma gminu.
Jutro — pamiętaj! — tam łódź moja czeka,
Gdzie się przy skale załamało morze.
Ja sam, przebrany w tureckim ubiorze,
Płynę na pogrzeb ostatniego Greka”. —

Skończył — a kiedy z ostatnimi słowy
Na piersi chylił twarz cierpieniem zbladłą,
Zda się, widziałem, kilka łez upadło...
Nie wiem... to może z silniejszym powiewem
Opadał z drzewa kwiat pomarańczowy?
Nie wiem, czy płakał — czyli zachwiał drzewem?

Kwiaty, Łzy

X

Ranek był. Morze rozpalone świtem
Wre z dala, szumi i srebrzy się w pianę,
Potem portową groblą odłamane,
Brzegi spokojnym oblewa błękitem;
A brzeg wysoko szarzeje granitem.
Wyżej palm błyszczą zieloność wesola.
Te palmy, w niebo sięgające szczytem,
Jako nam istność malują anioła;
W mgłę mają stopy — a w błękicie czola.

Drzewo

O! jakże smutny fali szum bezdenny,
Co się z cichego morza wydobywa!
I ten las masztów jako las jesienny,
Z którego burza północy gniewliwa
Połowę jasných liści poobrywa;
A pozostałym da rozliczne szaty,
Liść Sztatudera³⁶ złotem się pokrywa,
Róż Albijonu³⁷ płonią się szkarłaty,
Szronem się Franków osrebrzyły kwiaty.

Las

Słyszac szum żagli — słyszysz jakby we śnie
Gwarzące różnym językiem narody...
Rozdarte gromem skarżą się boleśnie,
Jakby mówiły doznane przygody
I prześcignięte z wiatrami zawody.
A fala milczy — choć może w niej tonie
W tej chwili okręt nadziejami młody;
I jęk rozpaczy wydany przy zgonie
Uczuła fala — lecz zamknęła w łonie.

³⁴*musselin* (z fr.) — muślin, lekka tkanina bawełniana lub wełniana. [przypis edytorski]

³⁵*I miej kalemkiar ciemny z musselinu/ Lub czewrę (...)* — Rodzaj zasłony kobiet tureckich. [przypis autorski]

³⁶*Sztatuder* (z niem.) — właśc. *Stadhouder*, namiestnik niderlandzki; chodzi o Niderlandy. [przypis edytorski]

³⁷*Albion* — właśc. Albion, dawna nazwa Wysp Brytyjskich. [przypis edytorski]

XI

Okręt troistą opasany spiżą
 Zatknał na maszcie księżyc, trzy buńczuki³⁸,
 Omglił się dymem — dział rozesał huk:
 I wtenczas niby szatana był tronem;
 Gdy wiatr poddany dym unosił chyżo,
 Wszystkie go maszty witały pokłonem;
 A okręt ucichł, pił dumy kadzidła.
 Mgła ranna, hukiem potrójnym rozbita,
 Srebrne po masztach zawieszała skrzydła;
 Na wschodzie skrawo dzień wschodzący świta.
 Nie ma wyrazów język niezaskarbny
 Malować słońcem ukazane czary.
 Jako rozkwitłe Nilu nenufary
 Z kwiatów kobierzec wiązą różnofarbny;
 Jak odświeżone muszle i kamyki
 Pieszczotą fali — tak na cichej wodzie,
 Wiążąc się razem w jasne mozaiki,
 Spłynęły żaglem oskrzydłone łodzie.
 Tam turban kitą ozłocony świetną,
 Tam srebrna dziewic zasłona powiała;
 Od łodzi fala różny połysk brała,
 Barwiona złotem lub purpurą Tyru.
 Cała ta przestrzeń była łąką kwietną,
 Była doliną, szalem kaszemiru³⁹.
 Łódź każda wiosłem drugą łódź prześciga
 Pod maszt fregaty, gdzie ma skonać Ryga.
 I tak jak chciwe sępy albo kruki,
 Gdy czują oddech śmierci, tak spłynęli
 W bogatych łodziach po morskiej topieli
 Z męczarni Greka różne brać nauki.
 Wielu jest w tłumie, co się śmiać nauczą,
 Śmiech taki wrzkomo⁴⁰ wielkość serca kłamie!
 Wielu stąd wróci i miecze rozłamie,
 Co jutro w królów miały tonąć łona.
 Gdy tacy zemstę aniołom poruczą,
 Nieliczny może z męczarni wyłamie
 Prawdę — że skonać nietrudno — i skona.

Okręt

Śmiech

XII

Wstąpił na pokład Ryga wśród janczarów⁴¹,
 Kiedy chciał mówić, słowa mu nie dali;
 Więc tylko okiem raz rzucił po fali,
 Spojrzał na mgłami osrebrzone góry.
 A wtenczas ucichł dźwięk niesfornych gwarów,
 W szmer się zamienił gasnący — ponury,
 I była cisza... Z ciszy wyblakana
 Pieśń, między Turków urodzona tłumem,
 Na kilka cichych głosów rozłamana,
 Rośnie i z fali kołysze się szumem,
 Rzuciła w tłumie grzmiące Rygi hasła:

Śpiew

³⁸buńczuk — znak wojskowy i symbol władzy tureckiej w formie ogona końskiego, zatkniętego na długim kij. [przypis edytorski]

³⁹kaszemir — właśc. kaszmir, rodzaj tkaniny. [przypis edytorski]

⁴⁰wrzkomo (daw.) — rzekomo. [przypis edytorski]

⁴¹janczary — dzwoneczki. [przypis edytorski]

Powstańcie, Grecy! ale Grek nie słyszy.
Powstańcie, Grecy! brzmiało — ale ciszej⁴² —
Do broni — cicho — pieśń znikła — zagasła.
Pieśń serce Rygi przy skonaniu kruszy,
Lecz radość widna z twarzy i z postawy.
Jak gdyby przeczuł nieśmiertelność duszy...
Może czuł tylko nieśmiertelność sławy.

Nieśmiertelność

XIII

Widziałem! ja sam widziałem, o Greki!
Jako na wielkie wstąpił rusztowanie;
Widziałem wszystko — i tłumilem łkanie...
On był tak młody — nie zmrużył powieki,
Choć śmierć tak bliska! choć śmierć tak straszliwa!
Jeszcze go widzę, jak zasłonę zrywa,
Jeszcze go widzę — jak pod nieba stropy
Na rusztowaniu stanął — i smutnemi
Oczyrna dawał pożegnanie ziemi,
Siłom młodości — marzeniom młodości.
Wtem szczeble pękły wymknięte spod stopy...
Nie mam wyrazów... Któż mu nie zazdrości
Śmierci, teutońską⁴³ sprowadzonej zdradą?
Lecz któż się zemści? któż w całym narodzie?

I właśnie słońce wstawało na wschodzie,
I promień z rannej otrząśniony rosy
Pozłocił Rygi twarz martwą i bladą
I na ramiona spływające włosy.
Na twarzy siłę ukazał niezmienną,
Uratowaną z męczarni rozbicia;
Na twarzy walczy senna boleść życia
Z drugą boleścią wieczności — bezsenną.

XIV

A w tłumie widzów jedna łódź ożyła;
Jak po jeziorze trzciniami zarosłem
Wężową ścieżką z tłumu się wywiła;
Turek ją pędził obustronnym wiosłem
I bawił Turków, rzucając nad głowy
Tysięczne kręgi wodnistych obręczy,
Umalowane kolorami tęczy.
A łódź, jak delfin w wodzie rozigrana,
Czasem tonęła w odmęt lazuruowy,
Równa powierzchni morza, tak że piana
Żagiel srebrzyła; czasem statek złoty
Po wierzchu fali szedł ptasimi loty,
I coraz bliższy fregaty sultana,
Nie bacząc niby, pod srogimi kary⁴⁴
Wzbronione łodziom granice przechodzi.
Nie śmieli strzelać strzegące janczary
I od płynących zdrady się nie bali;
Bo w tej złocisto malowanej łodzi

⁴²ciszéj — forma z „e pochyłym”, wymawianym jako „y”, nie została uwspółcześniona z uwagi na rym.
[przypis edytorski]

⁴³teutoński (z łac.) — germański, niemiecki. [przypis edytorski]

⁴⁴kary (daw. N Im) — dziś: karami. [przypis edytorski]

Ujrzeni postać dziewicy — i głośno
 Śmiejąc się wszyscy — wszyscy przeklinali
 Szatę turecką — zamkniętą — zazdrośną,
 I ów kalemkiar z musselinu biały,
 Tak gęsto lśniącym haftowany złotem,
 Że go powiewy wiatru nie odwiały
 Ani łódź szybkim odsłoniła lotem.
 Ta pod zasłoną róża niewidoma,
 Snadź z ciekawością dziecinną haremu,
 Może przejęta zgrozą — nieruchoma,
 Chciała się bliżej przypatrzeć zmarłemu?
 Może się pod tą zasłoną ukrywa
 Uśmiech w połowie ciekawy — wesoły?
 Z takim uśmiechem liście róż obrywa,
 Z takim uśmiechem te ziemskie anioły
 Widzą zgon róży — serca — lub człowieka.

A wtem okrętu piersi niedaleka,
 Łódka uczuła silny popęd wiosła,
 Biegła po fali — z fregatą się zrosła:
 I wnet z jej łona dym się wybił szary,
 A potem jasność błękitnawa siarki.

Pożar

Majtek przez chwilę patrzył na pożary;
 A gdy mu płomień ramiona otoczył,
 Odrzucił turban i do fali skoczył.
 Za zbiegłym setne strzeliły janczarki,
 Przed kulą w morzu zanurzony zginął...
 Po chwili błękit pianą się zakłócił,
 Majtek na fali powierzchni wypłynął,
 Pobladłym Turkom śmiech szydery rzucił...
 A gdy śmiech echo okrętu powtarza,
 Gdy się twarz majtka słońcem oświeciła,
 Śmiech ten poznałem — był to śmiech korsarza,
 I twarz poznałem — to twarz Lambra była.

XV

Spłonęła łódka — a w dymie z lazuru
 Błękitna siarka błyska — zrazu blade,
 Całuje okręt jak czarę z marmuru,
 Jąc się nie może, ślizga się i spada —
 Wgląda na pokład — potem z trzaskiem nagle
 Czerwono dębu zajęła się ściana
 I w dymu kłębie iskra zabłąkana
 Jak gwiazda z nieba upadła na żagle.
 Wnet płomień szybko aż na maszty wbiega,
 Spodem okrętu roztwiera szczeliny...
 Pękały szyby i rwały się liny,

Pożar

I masz z węglowym padł na pokład dźwiękiem.
 Odgłos rozpaczy w trzasku się rozlega,
 A tysiąc jęków było jednym jękiem...
 Ucichły razem... huk płomieni głuchnął;
 Ciszą się zdawał, gdy doń słuch nawyknął.
 Nagle — w płomieniach nowy blask wybuchnął.
 Jak tknięty różdżką czarownicą aniołów,

Z gromem wulkanu cały pożar zniknął,
Zostawił przepaść — i w niej wrącą⁴⁵ pianę,
I wszystkie łodzie burzą kołysane,
A na nie chmura upadła popiołów.

XVI

Takim był Ryga uczczony pogrzebem...
Nie poszedł próchnieć w marmurowe lochy,
Stos miał wzniesiony pod błękitnym niebem
Z dębów i trupów — jako do ławicy
Do czary morza spadły jego prochy. —
Lecz jak okropna śmierć młodej dziewicy!
Anielskim niby ożywiona duchem,
Kiedy ją ogień dokoła obchodzi,
Boleści żadnym nie zdradziła ruchem,
Bez jęku prochem opadła do łodzi.

Pogrzeb

Śmierć

XVII

A Lambro w morzu przechował się cały,
Do korsarskiego dopłynął okrętu;
Przywołał pazia — i na pół omdlały
Padł na kobierce — mówił — a z odmętu
Myśli zburzonych płynie mowa skora,
W stu słowach ledwo jedna myśl rozkwita...
Mówił do pazia: „Już pora! już pora!
Zmienić banderę... Ale czy powstaną?
Gdy krzyż na czarnej banderze zaświta,
Może powiedzą: „Szalony! za rano!”
Więc dla niczego tyle znieść męczarni?
Paziu! idź w góry, gdzie się Klefity kryją,
Do marmurowych zazieraj kawiarni
I pieśń im śpiewaj — i zobacz, czy żyją?
Zobacz — na grobach czy płaczą mściciele?
Lecz wróć jak zwykle łać napój makowy,
O każdą kroplę napoju się spierać;
Bo dzisiaj czuję straszny ciężar głowy
I ciężar myśli... wypiłbym za wiele.
Dzisiaj chcę marzyć dłużej — i spać dłużej —
Ale żyć muszę — z Grekami umierać...
Idź, dobre wieści przynieś mi z podróży...”
— „Poszedłem” —

Śpiewak cały się zapłonął,
Czuł, że się słowem nieroztropnym zdradził:
Kryjąc zmięszanie — silnie w lutnię dzwonił,
Ręką przez wszystkie struny przeprowadził.
Obejrzał koło Greków... myśli czyta.
Zaśmiał się gorzko — rzucił wżgardy okiem
I wyszedł... Za nim śpiesznym wyszła krokiem
Jakaś Greczynka zasłoną okryta.
Może ciekawa pieśni tajemnicy
Za odchodzącym paziem zawołała?
Potem z nim długo — długo rozmawiała
Na ośrebrzonej księżycem ulicy.

⁴⁵wrący — dziś popr.: wrzący. [przypis edytorski]

A choć rozmowy nie dosłyszeć dźwięku,
Snadź⁴⁶ gorącymi prosiła go słowy...
Musiał zezwolić — bo na jego ręku
Błysnął księżycem pierścień brylantowy.

PIEŚŃ DRUGA

I

Już noc zapada w korsarza kabinie,
Zalana falą szyba bursztynowa
Coraz ciemniej; jak w piekła krainie
Mrok był ognisty i cisza grobowa,
Piekło to było... i te same słowa,
Co na piekielnej wypisane bramie,
Tu z pierwszym wiatrem na wchodzących wieją;
Bo kto tu wejdzie, żegna się z nadzieją⁴⁷.
Tu myśl starzeje w przeciagu godziny;
Gdy się nad głową grzmiąca fala łamie,
Gdy huczają płótna, jęczą starte liny,
Choćbyś wrażenia powiązał łańcuchem,
To się rozprysną — ogarnąć nie mogą
Ruchu, co ziemi wydaje się ruchem,
Pojęty tylko jednym zmysłem — trwogą.
Jest ktoś w kabinie — bo chociaż wśród cienia
Nie widać kształtu żyjącej istoty;
Lecz słycać często ciężkie odetchnienia.
Ktoś w tym się grobie musiał zamknąć żywy.
Jeżeli czuwa, to ma myśl zgryzoty;
Jeżeli zasnął, to ma sen straszliwy.

Piekło

II

Paź wszedł... postawił na stół lampę kryształową.
Przy stole siedział korsarz z pochyloną głową
I zadrzął, bo te światło z marzenia go budzi,
Bo te światło natrętne było jak tłum ludzi,
Co widząc blade czoło o szaleństwo woła.
Korsarz długo ze światłem godził rysy czoła,
Twarz jego jakby z kruszcu łamała się twardo,
Malowana na przemian śmiechem, bólem, wzdargą;
A potem się w bezwładną spokójność przybrała;
Jeśli twarz może skonać, twarz Lambra skonała.
I spoczywał bezwładnie na stole oparty,
Przed nim rozwite świata znajomego karty,
Cała ziemia, ramieniem Lambra opasana,
Leżała jak w żelaznych skrętach Lewiatana⁴⁸.

A te ściany są krwawą powieścią korsarza.
Lampa, co przed nim płonie, zdjęta sprzed ołtarza,
Świeci zbrodni, jak nigdyś przyświecała Bogu.
Tam dalej blask księżycy rzucony na progu
Odbłyska jakby kawał śniegu błękitnawy.

⁴⁶snadź (przestarz.) — przecież, zapewne. [przypis edytorski]

⁴⁷te same słowa (...) żegna się z nadzieją... — aluzja do *Boskiej komedii* Dantego, gdzie napis na bramie piekiel brzmiał: „Porzucicie wszelką nadzieję, wy, którzy tu wchodzicie” (III, 9). [przypis edytorski]

⁴⁸Lewiatan (z hebr.) — starotestamentowy potwór morski. [przypis edytorski]

I różne pawilony, z obcej wzięte nawy,
Skarżą się pod stopami korsarza rozdarte.
A tam — lampa oświeca pergaminu kartę,
Firman⁴⁹ — złotem w sultańskie ustrojony słowa;
Na nim jak pieczęć z wosku leży trupia głowa,
Od sultana samego głowy mało mniejsza,
Żółta, lśniąca i może z czaszek najpiękniejsza.
Dalej złotem wybite, krwią rdzawe orężę,
Nad czarami ze spiżu okręcone węże
Zginają kark do czary po szczątki trucizny.
Z tych ścian wyczytaj zbrodnie wygnańców z ojczyzny.
A sumnieniem⁵⁰ kajuty są ścienne zwierciadła,
Których powierzchnia parą wilgoci pobladła,
I — co dnia zasłonami grubszy ciemniej,
I co dnia, na co patrzą, spowiadać nie śmieją. —

Czasem słyhać szum morza, czasem cichość głucha.
W ciszy korsarz podnosi blade czoło — słucha.
Jego myślom, w dalekie rzuconym zawody,
Odpowiadają dźwiękiem krople morskiej wody,
Co ze szczelin sączone dźwięk wydają szklanny⁵¹,
Jak płacz łzawy dalekiej w cytrynach fontanny.

III

Czegoż paż czeka? — Powinien co nocy
Podawać czarę, w niej napój makowy.
Bo Lambro, co dnia bladzy, o północy
Szaleje trucizn namiętym pićciem;
I życie mieni na sen gorączkowy,
Sen tak jasnymi grający barwami,
Że chwile życia zdają mu się snami,
A sen szalony wydaje się życiem.
I co dnia czara o kroplę pełniejsza
Te same widma i sny mu dawała.
A choć twarz bladła — żrennica⁵² świetniejsza,
W ciemność wlepiona, krwawa — potem biała,
W krainę duchów biegła — i wracała
W krainę myśli... wtenczas cierpiał — szalał —
Żebrał u pažia trucizny nad miarę;
Lecz paż jak dziecku groził, nie pozwalał.
I nieraz w morze ciskał zgubną czarę.

Sen

IV

Lecz cóż się stało, że choć noc zapadła,
Paż jak zazwyczaj nie podaje czary?
I korsarz milczy — choć mu twarz pobladła;
Snadź, że się lęka ze wspomnień zwierciadła
Zamglić szaleństwem — gorączkowej mary
Owego widma płonącej fregaty,
Co stoi przed nim pełna jęków, wrzasku
Przeraźliwego — wśród płomieni blasku,
Dotknięta palcem anioła zatrąty.

⁴⁹*firman* (z pers.) — dokument wystawiony przez sultana. [przypis edytorski]

⁵⁰*sumnienie* (daw.) — dziś popr.: sumienie. [przypis edytorski]

⁵¹*szklanny* — dziś: szklany. [przypis edytorski]

⁵²*żrennica* — dziś: żrenica. [przypis edytorski]

Więc nie chce trucizn — ale czy wytrzyma
Przez noc zwyczaju przełamać narowy?
Obłąkanymi spogląda oczyma,
Wstał — i na pokład wyszedł okrętowy.

V

Noc była cicha. Okręt na kotwicy
Niepełnym żaglem brał wiatru pieszczoty.
Powietrze szkliste, pełne tajemnicy
Księżycowego blasku i tęsknoty.
I tak się błękit ochylił dokoła,
Że maszt najwyższy, schylony u szczytu,
Nie śmiał jakoby wznieść dumnego czoła
Pod kryształowym sklepieniem błękitu.
A w drżącej fali jak srebrne delfiny
Igrały w koło blaski księżycowe,
A dalej mgłami błękitne krainy,
Archipelagu wyspy cytrynowe,
Na widnokręgu nieraz czarna skała
Albo w lodowej — albo w gwiazd koronie,
Przejdzie przez księżyc — i we mgłach zatonie.
I nieraz z szumem fali doleciała
Pieśń, którą słowik napelnia ogrody;
I róż woniami, co na brzegach kwitną,
Nieraz wiatr drżącą falę zakolysze.
I wszystkie barwy topią się w błękitną,
I wonie — w zapach tajemniczy wody,
I wszystkie dźwięki toną w wielką ciszę.

Morze, Okręt

Gdy wyszedł Lambro, drużyna korsarza
Długo — ciekawie śledzi rysów lica...
Twarz jego straszną bladością przeraża,
Pobłękitniała od blasku księżycza...
Odeszli... Lambro osłoniony w żagle
Patrzył na morze, na odległe skały,
I patrzył długo — dumał... potem nagle
Zachwiał się — chylił i upadł — omdlały.

VI

Wnet go tłum majtków dokoła otoczy...
Błady był strasznie — na poly nieżywy.
I paż krzyk wydał z piersi przeraźliwy,
Gdy omdlałego przyniesiono pana.
Lambro zbieleł na krzyk podniósł oczy,
Twarz mu rozciąła śmiercią obłąkana.
Otworzył usta — mówił nieprzytomnie:
„Kto tutaj jęczał — kto tu płakał po mnie?
Jeden znam tylko taki głos na ziemi,
W płaczu z miłośnym pomieszany dźwiękiem.
Paziu — płakałeś łzami nie twojemi,
Ty mnie zabijesz takim drugim jękiem!
Ten jęk dziewicy, posłyszany we śnie,
Dziwnym połamał myśli moje kształtem;
I wyciągnąłem dłonie, i sił gwałtem
Z letargu wstałem... gdzież ona?... tu była...
Nie — tu paż tylko. — Jakże mię boleśnie

Noc ta urokiem ciszy przeraziła!
Noc księżycowa — czemu nie ciemniejsza?
I noc przekląłem, i morza zwierciadło,
Morze tak ciche, czemu burz nie miało?
Gdy w nie patrzałem — moje czucie mdlało,
Patrzałem w czucie, moje czoło bladło
I mgły na serce spadały jak śniegi.
Lecz to minęło... niechaj noc przemarzę.
Paziu, daj czarę nalaną po brzegi,
Niech wiem przynajmniej, że w obfitej czarze
Śmierć trzymam pełną, dotkniętą ustami;
Nie spełnię całej — chociaż drżącej ręki
Nikt nie odchyli prośbą ani łzami,
Lecz nie chcę skonać, póki ziomek jęki
Będą pacierzem i grobu hymnami”. —

Wnet paż, posłuszny rozkazowi pana,
Podał mu czarę i odstąpił krokiem.
A czara była kształtnie dłutowana,
Niepełna z roślin wytłoczonej śliny;
Chwycił ją Lambro i pożerał okiem,
Blady na czole i na ustach siny.

VII

Wypił — i z wolna płomieniem rozkwita;
Z czoła zasłony opadają mgliste,
W żrennicy płomień obłąkania świta,
Oczy tak jasne, błyszczące i szkliste,
Że można było przejrzeć w nie daleko,
Straciły barwę — stały się iskrami,
I gorączkową rozpalone śpieką,
Kryształowymi pokryły się łzami.
A potem czoło wsparł na drżącej dłoni,
Oczy nie miały wzroku, choć bezsenne,
I wszystkie żyły wybłysły na skroni
Jakby gałązki bluszczu powiązane;
I wszystkie włosy jak liście jesienne
Drżały na czole, wiatrem nie rozwiane;
I w marmurowej na pozór postawie
Rozkołysanie widać zmysłów pjane.
A o czym inni śnią — widział na jawie,
Tylko jaśniejsze. Jak węża kawały
Rozcięte widma jednym życiem drgały.

Oko

Ciszej! bo właśnie teraz sen czarowny
Rzucił go lotem po nieba błękitcie...
Dzikiej rozkoszy urok niewymowny
W nagłonym tchnieniu zamknął zmysły — życie —
Słowo poczęte śmiech porywa — łamię —
I śmiech poczęty w odetchnieniu kona.
Bo to nie skrzydło ani silne ramię
W lekkiej powietrza pławiło go fali;
Lecz ciężar myśli opadł z głębi łona
I ciężar wspomnień zniknął z uczuć szali.

Sen

Stał... i nagle tysiące błyskawic
 Wieńcem ognistym mignęły dookoła.
 Rzekłbyś, że tysiąc zamachniętych prawic
 Wiało tysięcznym mieczem archaniola.
 Pogasty, w błękit stopiły się ciemny,
 Tak przezroczyły — głęboki — tajemny,
 Jak nieskończoność... i słychać szum morza.
 Potem z ciemnego błękitu przestworza
 Wykwitał mglisty obraz sennych czarów.
 I gmach z tysięcznych złożony filarów,
 Lekką jasnością w powietrzu skreślony,
 Od stóp korsarza w dwie się rozbiegł strony
 Po całym niebie. A jedna połowa
 Uwiana była z promieni księżycy,
 Jasna i biała jak noc księżycowa,
 Cała w przezroczu błękitnawo szklista;
 A druga strona posępna, ognista,
 Jak piekło. Wielkie zwierciadło egidy
 Gmach cały kryło jasności sklepieniem;
 Pod nim schylone duchów kariatydy⁵³,
 Dwubarwnym światła uwiane promieniem,
 Z bliska ogromne — jak ciemni szatani,
 Biegły w dwie strony oddaleniem mniejsze,
 I coraz dalsze — i coraz świetniejsze,
 Jak mgliste gwiazdy niknęły w otchłani. —

A Lambro nie śmiał tchnąć — bo choć wyniosła
 Była duchami otoczona sala,
 Lecz taka lekka, że powietrza fala,
 W otchłań człowieka tchnieniem potrącona,
 Może by duchów kolumny rozniosła.
 Więc stał — i tchnienie połykał do łona,
 By czarownego nie zamglić zwierciadła.
 A w lesie kolumn widział ludzkie cienie,
 Kleptów od dawna pomarłych widziadła;
 A wszyscy w gmachu wplątani promienie,
 Błazi — posępno srebrni lub ogniści,
 Lekcy i liczni jako chmura liści
 Wiatrem zwichrzona, wiazali się w tłumy.
 Ale dotknięci żywego oczyma,
 W twarzach zdradzili wiele ziemskiej dumy.
 Widać, że znaczni rysami Kaima⁵⁴
 I strojni dotąd w blask ziemskich kolorów,
 Nie mogli zasiąść wśród niebieskich chorów;
 I przed oczyma Lambra na pół sini,
 Na poły lśniący od złota, szkarłatów,
 Ziemskimi barwy, jak oazis⁵⁵ kwiatów
 Stali na srebrno-ognistej pustyni.

A skoro Lambro stanął w duchów kole,
 Milijonowe⁵⁶ patrzyły nań duchy;
 I tak go w spojrzeń zakuli łańcuchy,
 Że nie mógł zamknąć oczu — i na czole

⁵³kariatyda — podpora architektoniczna w kształcie postaci kobiecej. [przypis edytorski]

⁵⁴Kaim — właśc. Kain, biblijny bratobójca; rysy Kaina to twarz naznaczona zawiścią. [przypis edytorski]

⁵⁵oazis — Oasis, staroegipska miejscowość o bujnej roślinności, por. oaza. [przypis edytorski]

⁵⁶milijonowy — dziś popr.: milionowy. [przypis edytorski]

Pałące uczuł znamię duchów wzroku,
I drżał — gdy szmerem rosnącym potoku
W ciszy setnymi głosy zawołali:
„Czemuś nie skonał, gdy wszyscy konali?” —

VIII

Straszna twarz Lambra łamana cierpieniem,
Otworzył usta, chciał mówić — i nie mógł...
A potem słowo złamane westchnieniem,
To słowo „żyć” rzucił z głębi łona...
I wstał z dywanu — wyciągnął ramiona,
Widać, że walczył ze snem i sen przemógł.
Spojrzał wokoło... „Paziu! daj mi czarę;
Za mało trucizn zapalonych piłem,
Bo myślą ziemską we śnie się rozbiłem...
Że nie zginąłem, życie mam za karę;
A to piekielna kara niebios — życie...
Być w świecie dźwiękiem rozwiązanej struny,
Co razi serca tonące w zachwycie!
Być jako wieko przysypanej truny,
Co zrazu każdej garści zapomnienia
Posępnym, głuchym jękiem odpowiada;
A potem milczy... Paziu, chcę marzenia!
Lej mi trucizny, pić będę — pić będę,
Póki się wszystkich myśli nie pozbędę,
I tej ostatniej, co serce przejada.
Paziu, daj czarę...” —

„Próżno błagasz, panie;
Tej czary żadna nie zdobędzie siła;
Bo dziś, jak niosło twoje rozkazanie,
Jam czarę (kłamał) do morza wrzuci...” —

Nie skończył, Lambra przerażony wzrokiem;
Bo korsarz drżące wyciągnął ramiona
I pochylony naprzód stąpił krokiem,
Patrzył w twarz pazia i krzyknął: „To ona...
O nie! to widmo z piekielnej otchłani,
To mi upiora przysłali szatani,
Aby tak za mną wiecznie szedł po świecie...
Ha! wy anieli piekiel! wy nie wiecie,
Że ona żyje — i tylko dziś rano
W jej szaty lalkę ubrałem słomianą;
I tym podstępem omyliłem strażę,
Palnego statku Turcy nie poznali...⁵⁷
O! gdyby ona spłonęła w pożarze,
Chciałbym z morskiej wynurzyć się fali?...
Po cóż te widmo?... we mnie — lub koło mnie
Wiecznie i wiecznie — czemuż ludzi twarze
W jej twarz się mienia? Paziu! chodź tu do mnie,
Chodź! niech przy lampie...”

⁵⁷W jej szaty lalkę ubrałem słomianą;/ I tym podstępem omyliłem strażę,/ Palnego statku Turcy nie poznali...
— W ostatniej wojnie o niepodległość Grecy często pod tureckie floty puszczały statki palne napelnione lalkami, czyli tak zwanymi manekinami, aby w Turkach podejrzenia nie wzbudzać. — A łodzie takie miały pozór handlowych statków. [przypis autorski]

Lecz paż nieprzytomnie

Nalewał napój w poślaczoną czarę
I z drżącej ręki nie liczonych wiele
Kropel trucizny upadło nad miarę.
I szedł zachwiany, i stąpał nieśmieie,
Jakby od blasku ręką zakrył oczy;
I tak przed lampą stanął — że ją cieniem
Swojej postaci nachylonej mroczy...
Lambro miał usta spalone pragnieniem;
Oczy, sennymi tłoczone ciężary,
Z oblicza pazia — upadły w głąb czary.

IX

Wypił. Wnet całe spłonęło mu lice,
W tym blasku, w oka obłąkanym rzucie
Nieodgadnioną widać tajemnicę;
Jakby niepewne boleści przeczucie.
Znów mu się senne ukazały barwy,
Ciemno-ognista i miesięcznej bieli:
I znów te same widział Kleftów larwy.
Stanął w ich kole, słuchał — lecz milczeli.
A przed Kleftami stali dwaj anieli;
Jeden ognisty jak piorunu strzała,
Bezkarne wzrokiem człowieka nie tknięty,
Był w Lambra myśli jako plód poczęty
I nie mógł w zmysłów narodzić się świecie.
Drugiego istność księżycowa — biała —
Miał skrzydła u głów, u rąk, u stóp trzecie⁵⁸.
Widać, że kiedyś był Boga aniołem,
Lecz barwy skrzydeł spłowiwały, pobladły,
Musiał je zrosić ów anioł upadły
We łzach człowieka nad świata padolem.
Ma w ręku czarę, z której błękitnawy
Płomyk wytryska i lice mu bieli...
I w ciszy Lambra marzeń dwaj anieli
Śpiewali razem hymn straszny i krwawy.

Anioł, Diabeł

HYMN ANIOŁA

Falo ludzi! falo ludzi!
Przewracasz się, pienisz i mętna
Bez wiatru usypiasz... któż ciebie obudzi?
Czy sława paląca — czy miłość namiętna?
Falo ludzi! falo ludzi!
Przed tronami niższa czołem,
Przerzedzona mieczem wroga;
Gdy chciałaś się modlić i modlić do Boga,
Modliłaś się do mnie, jam zemsty aniołem.
O! byłem ja nieraz w ostatnim pacierzu
Na ustach zmarłego... Ja stoję przy grobach,
Gdy krewni przychodzą ubrani w żałobach,
A kiedy się modlą po zmarłym rycerzu,
Wzywają mnie więcej i więcej niż Boga.

⁵⁸Miał skrzydła u głów, u rąk, u stóp trzecie... — Obraz anioła naśladowany z Milтона. [przypis autorski]

Płynęła od wschodu
Szarańcza złowroga.
Niszczona od głodu
Na Stambuł upadła;
Z tej chmury lazuru
 Jak ciemne widziadła
Wybiło się wieży tysiące;
I rzekłbyś, że wielkie olbrzymy milczące
Szarańcze rozgniotły stopami z marmuru.

A potem te mrące na głazach owady
Stworzyły myśl w chmurze, co duszą jej była.
I gryzły bezsilne z marmuru posady,
I marły — a mrących myśl we mnie ożyła,
Myśl zemsty mrącego narodu.

A kto chce iść za mną, gdy nie śmie lud cały,
Na inne uczucia niech lice⁵⁹ ma z lodu;
Gdy lud będzie milczał, do zemsty nieśmiały,
Gdy grobów gęściejsze porosną cyprysy,
 Gdy głośnie łez będą rozpacze;
Ja śmiechem złamane pokażę mu rysy,
Aż póki w nim śmiechu nie wzbudzę szatana;
I będzie go zgraja przeklinać splakana,
 Ze z nimi na grobach nie płacze.

Wylany ze łzami
Mój duch obumiera,
Mnie światło dnia plami,
Mnie księżyc otwiera
 Jak kwiaty, co kwitną nocami.
Ja czekam, aż Turki wychodzą z meczetu,
I płynę w ich serca przed Bogiem otwarte.
Ja jestem modlitwą na stali sztyletu.
 Ja mieczem ognistym anioła
Wśród księgi wspomnienia zaginam tę kartę,
 Co o krew woła.

HYMN ANIOŁA

Gdzie kilka palm pustyni, gdzie wrące powietrze
Drży przebiegane falą żółtawą płomyków,
Tam ja byłem na spiekłym urodzony wietrze,
Tam jak szakal pilnuję gryzących się szyków.
 A kiedy trupami pustynię pokryją,
 Nim księżyc się w niebie wyśrebrzy dwa razy,
 Szakale nocami pieśń sławy im wyją,
 Ja mszczę się umarłych — jam anioł zarazy⁶⁰,
 I lecę ich żony zabijać i dzieci,
 Ażeby niedługo umarłych płakały.

A moje skrzydło krwi plamami świeci,
Ani ich w morza oplucze kryształ.
I lecę miasta zamieniać w pustynie;

⁵⁹lice — dziś: lica. [przypis edytorski]

⁶⁰Ja mszczę się umarłych — jam anioł zarazy — Zaraza, która w ostatnich czasach mściła się na Europie opuszczającej naszą sprawę, podała mi myśl połączenia anioła zarazy z zemsty aniołem. [przypis autorski]

A w miastach ludzie czują, że ja lecę
W srebrnobłękitnej — w nadpowietrznej rzece,
Co nad krętymi ulicami płynie.

Z sultana powracam ja grodu,
Sto głów dziś sultański ściał miecznik:
A każda na postrach narodu
Z bram miasta jak żółty słonecznik
Spogląda za słońcem zachodu.
I oczy wlepiły w mgłę białą,
Co kraj im rodzinny zakrywa;
I każda się zda jakby żywa,
Krwią płaczą, gdy leż im nie stało.

Zemsty natchnąłem je duchem,
„Mścijcie się” — rzekłem — „dam broni...”
Czarnym zarazy łańcuchem
Sultańskie grody związały,
W meczetów zakradły się woni.
Za bramy wybiegł lud cały,
Na bramach była zaraza;
Lud martwe dał jej pokłony.
Głowy — jak królów korony
Świecą na słupach z żelaza
I mają poddanych — trupy.

Zemsta

Z syryjskimi łupy,
Ja okręt przez wały
Po morza błękitnie
Do portu zawiąłem.
I stał oniemiały,
Nie spuścił szalupy,
A na żaglu szczycie,
Nad cichymi trupy,
Ja, anioł, siedziałem.

Lud widząc bitny
W grobów popiele,
Chciałem, by groby otwarli.
„Złoty aniele!” —
Rzekli umarli —
„Weź z naszych grobów płomyk błękitny
I mścij się za nas” ... Duch grobów wziąłem
I lecę mściwy,
Bo lud nieżywy
Nazwał mnie zemsty aniołem.

Grób

Skonały dzikie dwóch aniołów pienia.
Lambro je we snach gorączkowych składał.
Hymn ostatniego tak rymami spadał,
Jak gdyby w piersi marzeń brakło tchnienia.
Wstał — chciał się zbudzić — lecz padł na dywany.
Usta mu tylko drżały blade, sine,
Jakby chciał mówić — i wzrok obłąkany
Przebiegał marzeń zamgloną krainę.
A jego twarzy powleczonej w bieli
Nawet szatani marzeń się przelękną.

I rzekł: „O duchy! — o ciemni anieli!
 Wyście mi zemstę malowali piękną,
 Jak najpiękniejszą ze wschodnich odalisk⁶¹;
 Bo w moim sercu miłość zapaliła.
 Choć sny wygasną — ona będzie żyła,
 Dla niej utworzę — pośród myśli zwalisk
 Krainę czucia, brylantowy Eden...
 I nie sam będę... choć klasztorna krata
 Już mię na wieki rozdzieliła z Idą...
 Szalona zemsta!... burzę świat sam jeden;
 Mamże być znowu piekiel Danaidą⁶²
 I krew łać wiecznie do tej czary świata,
 Co się krwią nigdy napelnić nie może? —
 Czyż się beze mnie sam nie zemścisz, Boże?
 To są anieli twoi... ci... przede mną,
 Przynieśli na świat myśl wielką i ciemną,
 Całą na czołach ogniem wypisaną,
 Ale nie mogę wyłamać z niej słowa...
 Słuchajcie, ludy... mścić się nie za rano...
 Nie... dziś nie mogę — dziś mi cięży głowa...
 Jutro — dziś w marzeń upływam potopie...
 Jutro. — Lecz dzisiaj sennym wydrę cudom
 Myśl wielką... potem tę myśl zmartwychwstania
 Jak Kleopatry perłę w krwi roztopię
 W czarze z kryształu i dam czarę ludom...
 A one może w chwili obłąkania
 Odepchną czarę... wieczna im mogiła!
 Jeżeli czarę od siebie odrzucą,
 Jeżeli usta dlatego odwrócą,
 Że się w krwi ludzkiej myśl ta roztopiła,
 Chociaż tak była bezcenna i droga,
 Że o niej dotąd nie śnił nikt — prócz Boga...
 Lecz niech ją pojmem — niech przeniknę jasno,
 Niech mi z posianych rozkwitnie zarodów
 Zemsta człowieka i zemsta narodów...
 Jest w sercu... w myślach... moje myśli gasną...
 Znów mię ogniste porywa marzenie;
 Widzę je sercem i okiem zamkniętem,
 Powietrze zda się wielkim dyjamentem,
 W którym kolory grają i płomienie.
 Szatani! o ciemni szatani!
 Jak płyną wirem obrazy!
 To mój okręt korsarski na ciemnej otchłani
 W skrzydlate widmo się mieni;
 A z prawej strony anioł zarazy,
 A z lewej anioł ognisty,
 Liny z promieni...
 I morza obrus błękitno szklisty
 Nie łamie się w pianę pod statku piersiami,
 I okręt białymi nie szumi żaglami;
 I tylko czuję, że płynę
 Jak duchy w północną godzinę,
 Posępny, okryty mgłami.
 I mgła błękitna pobiela

⁶¹odaliska (z tur.) — niewolnica w haremie sultana. [przypis edytorski]

⁶²Danajda (mit. gr.) — jedna z 50 córek Danaosa, skazanych za zabicie mężów na napełnianie beczki bez dna. [przypis edytorski]

Uciekające wstecz brzegi,
 Topią się, nikną jak śniegi.
 Znów widne... tam palma drżąca
 Jako kapłan Izraela
 Do cichej twarzy miesiąca
 Wznosi dłonie — twarz odwraca
 I mówi modlitwy szmerem.
 Anioł zemsty kieruje okrętowym sterem,
 Odbłyskiem swego lica ciemny brzeg pozłaca.
 Palmy się zamieniają w ogniste kolumny
 I brzeg cały przeraża pożarów ogromem,
 Tylko czarne cyprysy nie dotknięte gromem
 Stoją, zmarłego świata pilnujące trumny...
 A tam... Kolonny wybrzeże,
 Białe posągów narody.
 Wśród kolumn tureckie wieże,
 Na gmachach las ostów szumi
 Jak babilońskie ogrody,
 I szmerem głos modlitwy Mahometa tłumi,
 Głos, co się smutnym dźwiękiem po fali rozlewa.
 A tam, gdzie laur różowy, gdzie oliwne drzewa,
 Wybłysła jedna — druga i czwarta kolumna,
 Szczęty⁶³ gmachów Jowisza⁶⁴ ściętą mają głowę.
 Jakaż to jaskółka dumna
 Na te gzymsy marmurowe
 Zniosła gniazdo? — Skonała
 W tych gmachach wiara i chwała,
 A ta jaskółka nie skona?
 O nie... to chata Santona⁶⁵
 Na gzymsów zawisła szczyście.
 Posępna wokoło cisza...
 Przed chatą postać derwisza
 W nieba skreślona błękiecie,
 Jako posąg nieruchoma...
 Modli się... depcąc świątynie”.

Ptak

Lambro marzył... a w twarzy zgryzota widoma
 Czerni się i lza wstydu po licach mu płynie.
 Patrzał w anioła zemsty, w anioła zarazy,
 I oba stali cicho — posępnie jak głązy,
 I w ich postawach ogień potępieńców bładnie.
 „Gdy cały kraj powstanie, ta chata upadnie” —
 Rzekli... i okręt płynął na błękitne morze.

„Tam z dala okryta mgłami
 Turków stolica w Bosforze.
 Tysiące gmachów — meczetów
 I tysiące minaretów
 Jakby złotymi głoskami
 Jakiś napis Alkoranu⁶⁶
 Pisały w nieba błękiecie.

⁶³szczęt (daw.) — pozostałość. [przypis edytorski]

⁶⁴Jowisz (mit. rzym.) — bóg nieba, burzy i deszczu, ojciec bogów, patron świątyni na Kapitolu w Atenach. [przypis edytorski]

⁶⁵to chata Santona (...) — W Atenach, na gruzach kościoła Jowisza, Santon, derwisz turecki, zbudował chatę... [przypis autorski]

⁶⁶Alkoran (z arab.) — Koran, święta księga muzułmanów. [przypis edytorski]

„Zemstę będziemy winni przedwiecznemu Panu,
Anioł zarazy siada na sofijskim szczycie
I patrzy na stolicę... Gdzież sen mój? — ciemnieje. —
Paziu, ty rozbić musiałeś zwierciadło,
W którym czytałem wszystko na te oczy.
Rozbić musiałeś — bo wszystko tak mgleje,
Czerni się — pierzcha — rozbija — pobladło,
I coraz grubiej wzrok mi się zamroczy,
Tak że nie widzę nic, prócz myśli własnych...
O męka! męka z tych obrazów jasnych
W ciemność myślenia nagle wpaść oczyma!
O jak głęboko pośród myśli tłumy
Wzrok mój zabiega — jeszcze dna nie trzyma,
To wzrok ocknienia... to promień rozumu
Budzi się z marzeń piekielnych rozkuty...”
Tu korsarz zamilkł — sam w sobie zamknięty,
Długo na łożu leżał rozciągnięty,
Potem się zerwał, krzyknął: „Jam otruty”.

X

Zrazu się wahał i myśli przędziwa
Żadnymi na jaw nie śmiał wydać słowy;
Jakby się lękał, aby śmierć skwapliwa
Nie rozwiązała w pół zaczętej mowy;
I widać było, jak na jego czole
Ze snu chmurami łamały się bole.
Chwyta za sztylet złotem wybijany,
A tak był drżący, że go ledwo dźwignął;
I krwi gwałtownym rozigraniem chwiany,
Nad bladym paziem dłoń wzniesioną trzyma.
Palił się cały — potem cały stygnął,
Żelazo z dźwiękiem padło na podłogę.
„Paź błękitnymi ściga mię oczyma,
On ma twarz Idy — zabić go nie mogę!
Idź w świat — tam ludzie wszyscy ciebie godni,
Obludą w serca wkradaj się tajemnie;
Ty się ode mnie nauczyłeś zbrodni,
Na Boga, szczęścia nie ucz się ode mnie.
Idź — weź te złoto... może nim zapłacisz
Za snu godzinę — za czarę trucizny.
Weź i tę czarę — wśród domowych zacisz
Jeżeli kiedy dożyjesz siwizny,
Niech do tej czary twoje dzieci własne
Cypryjskich jagód nalewają wina;
A może zaśniesz, jak ja teraz zasnę.
Ja nie przeklinam, śmierć ciebie przeklina,
Śmierć od trucizny — bezsławna — i marna,
I nadto wczesna... Głębi mego łona
Bóg tajemnicze dał zarodu ziarna,
Dał samobójczą myśl, ta wykarmiona
Rosła jak bujne głuszące rośliny,
Stała się zmysłem duszy — rozkwitała.
Czekałem tylko szczęśliwej godziny,
A wtenczas dusza rozwiązana z ciała
Mogłaby skończyć pasmo wyobrażeń
Uczuciem dumy i śmiercią bez marzeń.

Wtenczas koło mnie stałyby wokoło
 Z grobów wezwane dawnych druhów twarze.
 Z uśmiechem gorzkim odwróciłbym czoło,
 Niechby widzieli, że śmierć była w czarze!
 Bo oni niegdyś niedowiarstwa wzrokiem
 Śledzili we mnie męstwa — nie dostrzegli...
 I dziś — dziś jeszcze nie wszyscy odbiegli.
 Widzę ją — widzę — tam — z błękitnym okiem,
 O nie — to szatan ubiera w mgłę ciemną
 Takie obrazy. Wściekłość mnie porywa!
 To paż... to ona... martwa... jeśliś żywa?
 Ja konam! konam! — chodź ze mną! chodź ze mną!”
 Paż upadł we krwi. Lambro drżący, blady
 Zbył w nim sztyletu — szedł — i niezatarte
 Stopami krwawe powyciskał ślady,
 Pot miał na czole — usta w pół otwarte.

XI

Taką twarz noszą anieli przekłęci.
 Na czole myśli biegające tłumem,
 Nie powiązane czuciem i rozumem,
 Zlały się w ciemną niepewność pamięci.
 Niepomny zbrodni, którą był wykonał,
 Sennymi słowy trzykroć pazia woła;
 Paż jeszcze słyszał, podniósł nieco czoła,
 Westchnął głęboko — chciał mówić i skonał.
 Lambro spalony truciznami bladnie,
 Potem się drżący przyczołgał do stoła,
 Chwycił za czarę — w czarze znalazł na dnie
 Męty napoju — wypił je i ożył;
 I sen od powiek na chwilę oddalił,
 Śmierci przyspieszył — lecz marzeń przysporzył,
 Jak lampa blaskiem ostatnim się palił.

Śmierć

XII

„Oto mój żywioł — ta ciemność ponura,
 Już do otchłani myśl moja należy.
 I nieskończoność jako ciemna chmura
 Świat opłynęła — myśl, gdy w nią pobieży,
 Wraca zbłąkana i znów się zamyka
 W sennych marzeniach — moja nie wróciła...
 Już nie mam myśli — odbiega mnie — znika.
 Raz nad świat wzbita, nie jest częścią świata.
 Zna nieskończoność, znała piekło — żyła.
 Niech jak zabójca pierworodny brata
 Leci, płomienną naznaczona blizną,
 W małej z początku żywiona iskierce,
 Kiedy w popioły obróciła serce,
 W proch się rozpadło dotknięte trucizną...

 O jak tu ciężko... Po co pod sklepienia
 Zamknięto kwiaty?... Ta woń kwiatów nudzi!...
 Bo kwiaty nocą, jak dawne wspomnienia,
 Kiedy rozkwitną, zabijają ludzi.
 Rozbić te okna! — rozbić szklane stropy!

Kwiaty

Czy mi się zdaje? Zali w tym wazonie
Rosnące róże i helijotropy⁶⁷
Podobne z siebie jak krew dają wonie?

.....
Wiele, tłum wspomnień zostawiam po sobie,
Sławę... i zbrodni przebieżone stopnie,
I krew. — O sława! sława! to okropnie
Stać jako posąg na ojczyzny grobie.

Sława

.....
Wyście mnie wpletli w koło Iksyjona⁶⁸,
Wyście się po mnie wiele spodziewali;
Lecz miałem skute cierpieniem ramiona,
I wiecznie w tłumie zanurzony fali,
Nie mogłem czoła wzniesić nad tłum — cierpiałem.
Precz, ludzie... dajcie spokojnie mi zasnąć!
Ha! i ta lampa chce ze mną zagasnąć.
Świeć, blada lampo, kiedy ja się mroczę,
Świeć — i świeć jutro nad korsarza ciałem...
Dotknąłem lampy i całe przezrocze
Krwcią poplamilem. — Tu wrogi być muszą...
Wpadli na pokład i krew się rozlała.
Słyszę nad głową, jak się deski kruszą,
Jak pierś okrętu rozbijają działa.
Chodźcie tu wszyscy, choć mam twarz pobladłą,
To nie od trwogi... Chodźcie wszyscy razem!
Jeszcze nad głową powieję żelazem...
O jak mi ciemno!... więc wszystko przepadło?
Przekleństwo temu, co pomiędzy tłumem
Jękiem rozpaczy przeraźliwie wrzasnął,
Przekleństwo fali, co z piekielnym szumem
Drze się, szczelinę rozwierając kruchą.
I okręt z głębi łona westchnął głucho...
W głąb idę...” — upadł na dywan i zasnął...

Cierpienie

XIII

Lampa zagasła. A korsarz otruty
Przed śmierci chwilą tonął w sen głęboki...⁶⁹
A teraz... słyhać tajemnicze kroki,
Ktoś przez otwarte cicho drzwi kajuty
Wchodzi ostrożnie w krainę męczarni...
„Cicho?” — rzekł — „cóż to, oboje uspieni?”
Więc nieco tajnej otworzył latarni
Rzucając kołem kilka mdłych promieni:
A gdy te bieły po ścianach komnaty,
Gdy od zwierciadeł wróciły przezroczy,
Widać przychodnia... Pazia nosił szaty,
Do zabitego szat podobne krojem,
I równie bliski postawą jak strojem;
Ale miał czarne, jak noc czarne oczy,
I mniej był młody i piękny na twarzy;
Bo na niej uśmiech i bladość korsarzy,

⁶⁷helijotrop — heliotrop, roślina o intensywnie pachnących kwiatach. [przypis edytorski]

⁶⁸Iksyjon (mit. gr.) — właśc. Iksjon, za zabicie krewnego przykuty w Tartarze do płonącego koła. [przypis edytorski]

⁶⁹korsarz otruty/ Przed śmierci chwilą tonął w sen głęboki... — Otruci napojem opium, usypiają; lecz przed śmiercią budzą się. [przypis autorski]

Jako na miękkim wosku odcisnięte,
Świadczą, że bolem przed latami dojrzał,
Że miał już serce na czucia zamknięte.
Stał... słuchał chwilę... potem ku drzwiom spojrzal
Chcąc niezgłębioną rzucić tajemnicę,
I tak jak ludzie niepewnością chwiani,
Znów się odwrócił, z potu otarł lice
I wołał coraz głośniejsz: „Pani! pani!
Już ranek świta... Pani! o na Boga!
Uciekaj ze mną — korzystajmy z cieni...
Bo teraz jeszcze mgłą pewniejsza droga,
I on się zbudzi... korzystajmy z mroku...
Choćbyś mi dała twoich sto pierścieni,
Za sto pierścieni nie chcę czekać kary.
Ja nie wytrzymam nawet Lambra wzroku,
Bo on jak człowiek, co się mści bez miary.
Pani! odpowiedz... chwil mamy niewiele...
A korsarz... Cóż to? — Podłoga zroszona
I krew... na martwym spotknąłem się ciele.
Lampę odkrywę... O Boże! to ona!
Sztylet ma w piersiach... to ona... zabita”.
Umilkł, tysiączne uczucie nim miota,
Martwy z przestachu — przerażeniem ożył.
Spojrzał przez okno, krzyknął: „Świta! świta!”
I z obłąkaniem chwycił za wór złota,
Wybiegł i rygle za sobą założył.

Trup

XIV

Bogini nocy przed blaskami świtu
Gwiazdy z rozwianych strząsała warkoczy;
Deszczem spadały do morza błękitu,
Inne blask zorzy płonącej pochłonał.
Lambro otworzył mgliste snami oczy:
Półową czucia jeszcze we śnie tonął,
Półową myśli sen przenikał zdradny,
Rozkołysany pośród burzy wrażeń.
Lecz boleść była nicią Aryjadny⁷⁰,
Po której wyszedł z labiryntu marzeń.
A szatan ciemny, co się karmi łzami,
Skąpy swych darów, żadnych nie uronił;
I chwil boleściom ukradzionych snami
Większym cierpieniem i bolem dogonił.
Skoro w komnaty dzień przeniknął jasny,
Lambro krew ujrzał, stał nad martwym ciałem
I rzekł: „Sztyletu głowicę poznałem.
To jam go zabił, to mój sztylet własny.
Boże! czyż w świecie byłem tak splątany
Z tym tłumem ludzi, że nawet samotny
Umrzeć nie mogę? ale w tłum wmięszany
Konam — i ludzie koło mnie padają
Jak oberwany z drzewa liść stokrotny.
O! boleść! boleść umierać ze zgrają
Jak pod gruzami zawalonej ściany!
Gdzie nawet śmierci ostatnie westchnienie

Cierpienie

⁷⁰*nić Aryjadny* (mit. gr.) — Ariadna dała Tezeuszowi kłębek nici, dzięki któremu wy dostał się z labiryntu po zabicu Minotaura. [przypis edytorski]

Głośnymi jęki ludzi zagłuszone;
Gdzie i ostatnie o zmarłym wspomnienie
Nie na człowieka, lecz na tłum upada...
Wzniosę ten zawój — pióra zakrwawione,
Ujrzę twarz pazia, czy mściwa i blada?”

XV

Lambro schylony z drzeniem i nieśmiało
Zdjął zawój pazia ze strusimi pióry...
I uderzony jak gromem, o mało
Nie padł na ziemię, gdy spotkał oczyma
Na pół otwartej zrennicy lazury.
Upuścił zawój — sztyletu się ima...
Potem przypomniał śmierć... sztylet odrzucił...
Bo miał na ustach gorycze napoju.
I z obłąkaniem odszedł — i znów wrócił,
I znów rękami od śmierci drżącemi
Zdejmował zawój — wtenczas spod zawoju
Włos uwolniony sypał się po ziemi
Ze smutnym szmerem i dokoła twarzy
Kładł się w tysiączne pierścienie rozwity.
Okropny widok! Ta krew, co się warzy,
Co poplamiała jej szat aksamity,
Na twarzy smutek i miękka omdlałość,
I przezroczyta alabastru białość;
Kilka uwiędłych kwiatów w martwej dłoni
Trzyma na piersiach — a drugą dłoń dała
Jak śpiące dziecko za wężgłowie skroni,
W takiej postawie martwa, jakby spała.

Trup

XVI

Siły korsarza na pomoc zwołane,
W serce wrzucone, z boleścią się łamią.
On tak jak ludzie, co przed sobą kłamią
Moc wielką duszy — wstydzi się cierpienia.
A gdy mu własne serce zlitowane
Niosło jałmużnę łez i użalenia;
On ją odrzucił — on sercem hartownie
Boleści ciała brał i nie wydawał.
Ale po chwili — nowych cierpień nawał
Wszystkie mu członki połamał gwałtownie.
Straszna to boleść! Rwał na czole włosy,
Ręką bił w piersi — i krwawymi ciosy
Rozdzierał w bojach odebrane blizny.
Skądże ta rozpacz? — Oto w głębi łona
Uczuł niktące cierpienie trucizny,
I myśl okropna — że siłami ciała
Bole zwycięży — trucizny pokona,
Że się wyłamie śmierci — zabijała.

Serce

Cierpienie, Rozpacz

„Tak” — rzekł posępny — „pochowam ją święcie
W grób mój rodzinny, w ciche fal błękity.
Sam dałem rozkaz — aby na okręcie
Pod tą zasłoną pawilonu krwawą
Nie przeszła stopa ani cień kobiety
Miałęby pierwszą łamać dane prawo?”

Mogliby ze mnie urągać niegodni!
Przed nimi trzeba kryć wszystko — prócz zbrodni”. —

XVII

Otworzył okna kajuty kratowe,
Siadł nad cichymi morza zwierciadłami.
Morze się lśniło ciemno-lazurowe,
Złociste słońcem — osrebrzone mgłami;
I wiatr po żaglach okrętowych szumiał.
Korsarz na łonie złożył Idy zwłoki
I długo z martwą rozstać się nie umiał.
To patrzył w odmęt ciemny i głęboki,
To na jej lice zwracał smutne oczy;
A wiatr mu ranny przesłaniał oblicze
Mgłą rozwiewaną jej długich warkoczy;
Wtenczas czuł włosa wonie tajemnicze
I dumał długo cichym wspomnień żalem,
Ani go zmarłej twarz raziała zbladła.
Na płeć jej, niegdyś płonąca koralem,
Śmierć bledsze barwy, ale piękne kładła.
Widząc jej kształty, zda się, że upadła
W uściski Lambra zachwyceniem żywa;
I tylko drżąca tuli się do łona,
O nadto skore rozstanie lękliwa.
Zda się, że szumem morza przerażona,
Od grobu lice odwrócone trzyma;
I z okiem Lambra wiąże się oczyma,
I dłoń mu błędną kładzie na ramiona.
O! patrząc na nią musiał czuciom kłamać,
Jeśli lzy nie miał na cierpienia nowe!
Gdy przyszło z objęć martwych się wyłamać,
Odrzucić z szyi ręce lilijowe
I twarz odsłonić z wonnej włosów chmury.
Przebył męczarnie wszystkie, wszystko przeżył...
Rzucił ją w morze i patrzył ponury,
Jak się krąg fali złamanej rozszerzył;
Patrzył, jak odmęt zrastał się rozbity,
A martwe ciało, na poły widome,
Na pół morskimi przykryte błękity,
Wzruszonej morza fali się bronilo,
Łamiąc się w kształty życiem nieruchome;
I utonęło pod morza mogiłą.

Pogrzeb

A Lambro... on był szatanem — czy głazem?
Lambro schylony nad takim obrazem
Śmiech miał na licach, wesolość na czole.
Ten śmiech, ustami wydany blademi,
To były trucizn wracające bole,
Był to śmiech Lambra — ostatni na ziemi.

Śmiech

XVIII

Lambro milczący usiadł na dywanie,
Cały się mroczył i bladnął, i gasnął.
A potem głośno w obie dłonie klasnął,
Wnet stary majtek wbiegł na zawołanie.

Lambro rzekł: „Majtku, niech pop okrętowy
Zapali lampy jak o wielkim święcie;
I niechaj głośno śpiewa hymn grobowy
Przy mnogich światłach, w mrocznym kadzidl dymie,
Za tych, co mają skonać na okręcie
I co skonali...”

— „Panie! jakież imię
Wspomni w modlitwach? czyjeż gaśnie życie?”

— „Powiesić pazia na masztowym szczycie,
Za niego modły niech wzniesie do Pana”. —
— „Lambro, twój rozkaz spełnić się nie może.
Twój paż gdzieś uszedł i zniknął od rana,
Musiał tajemnie spuścić łódź na morze.
Lecz choćby w Pera ukrywał się wieże,
Choćby się w gmachach zamykał sułtana,
Nakarmię kruki jego ciała ćwiercią”. —

— „To nic... Pop niechaj odmawia pacierze
Za konających i za zmarłych duszę;
Teraz ty — odejść... ja sam zostać muszę” —
I cicho dodał: „Sam jeden — ze śmiercią”.

XIX

Oto na czarnej okrętu banderze
Martwe korsarza spoczywają zwłoki.
Majtkowie wyszli na pokład szeroki,
I słyhać było szeptane pacierze,
Szarawe kadzidl⁷¹ snuły się obłoki,
W dymach żółtawe płonęły gromnice.
I był to widok pięknnością straszliwy,
Gdy majtki patrząc w umarłego lice
Cicho brzęczące zrywali kotwice,
I okręt płynął — a Lambro nieżywy
Po raz ostatni wędrował przez morze.
A skoro trzecie zabłysnęło zorze,
Umalowane czerwonymi świty,
Do fal rzucili ciało — i zniknęło...
I dział trzydzieście⁷² głęboko westchnęło
Na bezechowe otchłani błękity.

⁷¹*kadzidl* — kadzidel. [przypis edytorski]

⁷²*trzydzieście* — trzydzieści. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lambro>

Tekst opracowany na podstawie: Juliusz Słowacki, *Liryki i powieści poetyckie*, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Anna Dycja, Katarzyna Kwiatkowska, Marta Niedziałkowska.

ISBN 978-83-288-0937-6

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przeznacz 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przeznacz darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.